

ISSN 2450-6486

www.ehs.eeipsy.org

DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2021.1.03>**Катерина ЖУРБА**

Виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи: теоретико-практичний аспект

KATERYNA ZHURBA. Education of meaning of life values in secondary and high school: theoretical-practical aspects. *The article deals with the theoretical and practical aspects of values of the meaning of life in the secondary and high school pupils. The content of the conceptual apparatus on the problem of values of the meaning of life in the pupils of the main and high school is analyzed, the key terms "meaning", "meaning of life", "purpose of life", "values of the meaning of life" are defined, the main theoretical positions and ideas are generalized. It is proved that the values of the meaning of life are the most significant component of the moral self-consciousness of the individual, which determines her attitude towards herself, people, society and characterizes her moral needs for love, goodness, freedom, justice, respect for dignity, their realization in their respective behavior and work on themselves. The essence of the problem is the need to values of the meaning of life in schoolchildren of the secondary and high school as a condition of full moral and spiritual development of the individual, the formation of viability, as well as the confrontation with*

stress, depression, age crises, and insufficient theoretical and methodological development of ways to educate this phenomenon in general education institutions. The use of diagnostic methods (questionnaires, flying conversation, ethical conversation, discussion, creative tasks, analysis of drawings) made it possible to identify students' ideas and judgments about the meaning of life and their life plans and perspectives. The work showed the younger adolescents' understanding of the meaning of life through moral ideals, getting pleasure from life, achieving success, using different resources to understand the meaning of life. It is confirmed that the values of the meaning of life of secondary and high school pupils should be based on humanistic ethics and morality using traditional and innovative forms and methods of work, such as project and circle activities, reader conferences, use of problem situations and art techniques. The research expanded the idea of scientific ideas about the cultivation of values of the meaning of life in secondary and high school students. The necessity of the study is determined by the fact that its conceptual provisions, ideas, experimental data and ways of values of the meaning of life in the secondary and high school pupils can be used in various studies on this issue in order to compare the results in Ukraine and European countries or the post-Soviet space in order to study the common trends, use in the development of modern techniques and personally oriented technologies for the development of values of the meaning of life among schoolchildren of different age groups.

Key words: *meaning, purpose of life, meaning of life, meaning of life values, life plans.*

В сучасних умовах військової агресії сусідньої Росії на тлі перманентних суспільних криз зростає актуальність виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи, як необхідна умова повноцінного морального і духовного розвитку особистості, формування життєстійкості, а також протистояння стресам, депресії, віковим кризам. Виховання смисложиттєвих цінностей є важливою підготовкою до дорослого життя та дає можливість зростаючій особистості певним чином планувати його та розвивати у собі необхідні якості та здібності, підпорядковувати другорядні цілі одній головній меті

Про значущість виховання смисложиттєвих цінностей свідчать положення зафіксовані в державних документах: Конституції України, законах „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), Національній

стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки (2012 р.) Указі Президента України „Про невідкладні заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя” (2002 р), Концепції гуманістичного виховання, Програмі виховання дітей та учнівської молоді, „Програмі Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України”, затвердженою Міністерством освіти і науки України (наказ №1133 від 17.12.2007 р.), „Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи” (рішення колегії МОН України №10 від 27.10.2016).

Зарубіжні (Дж. Біллі, Л. Флінт, Р.Мартін, Дж.Міллер, Р.Пауль) та вітчизняні (І.Бех, В. Кремень, В.Огнев'юк А.Солодка, В.Тернопільська, Л.Хоружа).

Метою статті є розкриття теоретико-практичного аспекту виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи.

Теоретико-практичний аспект виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи опирається на ряд ключових понять «смысл», «смысл», «смысл життя», «мета життя», «смисложиттєві цінності», які потребують чіткого визначення.

Учений XVII ст. П. Беринда розкриває значення слова „смысл” від праславянського „смысль” як „смышленіє, ростропность, домысль: помышленіє розуму, приложѣньє до акту речи, поймованье, чого умысломъ” [1, с.118], тобто через розум, думку і чуття.

Узагальнення визначень у сучасних словниках [8; 12] дозволяє розрізнити поняття „смысл” (як уявлення про щось, розуміння суті, роль, значущість і внутрішній зміст чогось, а також мета і призначення) і „смысл” (зміст, суть, те, що має виняткове значення, рація, розумна підстава, доцільність, мета, призначення, а також почуття, замисел).

Схожої думки дотримується і В. Чудновський, який вважає, що поняття „смысл” має два значення:

- суть, головне, основне у предметі чи явищі;
- особистісна значущість для окремого індивіда цією суті, того головного і основного, що дозволяє зробити висновок про домінування значущого, головного над другорядним чи підпорядкованим [14].

Смысл життя особистості розглядається нами як динамічна система, що поєднує головні та другорядні смысли і є тим стрижнем, на який опирається людина в різних життєвих ситуаціях.

Смисл життя полягає у виборі особистістю найвищої цінності або ідеї, якій вона готовий служити чи присвятити усе своє життя. Смисл життя може визначатись однією чи декількома смисложиттєвими цінностями, що характеризує його певну пластичність, мінливість. Однак, великий спектр смисложиттєвих цінностей у більшості випадків свідчить про невизначеність їх ролі у житті індивіда. Також смисл життя передбачає активну життєву позицію особистості у виборі нею смисложиттєвих цінностей.

Смисл життя особистості має бути *реалістичним*, таким, що враховує можливості індивіда, а також реальні життєві обставини, умови, які в свою чергу також можуть впливати на мотивацію і змінювати його уявлення про смисл життя.

Смисл життя має бути *конструктивним*, тобто виходити з потреб та запитів особистості у її життєвих домаганнях та самореалізації та *оптимальним*, забезпечуючи максимальне розкриття сутнісних сил, здібностей і можливостей конкретної особистості.

„Основная мотивирующая идея о смысле жизни личности и ее смысложизненные ориентации и ценности находятся во взаимозависимости и функционируют совместно как части единой иерархической смысло-ценностной структуры” [6, с.3].

Слід враховувати взаємозв'язок смислу життя з життєвими обставинами та ситуаціями, за яких відбувається певна корекція, зміна чи відмова від певних смисложиттєвих цінностей, що потребує відновлення попередньої системи цінностей чи побудови нової системи смисложиттєвих цінностей.

Розуміння поняття „смислу життя” міцно пов'язано з „*метою життя*”, де остання розглядається у контексті моральних ідеалів, потреб та уявлень індивіда про власне майбутнє. Тоді як „смисл життя” – це прагнення до мети. Отже, мету життя можна уявити задачею, яку особистість розв'язує протягом життя. Мета життя не може бути легкодосяжною, вона потребує невтомної праці, значних моральних зусиль. З цього приводу К. Ушинський писав: „Цілі життя можуть бути дрібні, нікчемні; але якщо людина не помічає їх нікчемності, не переросла їх значення, то вони для неї – серйозні цілі: вона добивається їх і живе. Але позбавте її цих цілей, і якщо вона втратить надію знайти інші, то буде животіти, а не жити, або накладе на себе руки. Цього різкого факту, відомого кожній людській душі досить, щоб переконатися, що мета життя становить саме зерно її незалежно від того, досягається ця мета чи ні” [13, с.462-463].

Саме мета життя спонукає людину до самозмін, до самотворення до вироблення власних смисложиттєвих цінностей.

Смисл життя формується, утверджується, трансформується та реалізується за допомогою смисложиттєвих цінностей. З одного боку смисложиттєві цінності включені у структуру особистісних цінностей індивіда, а з іншого – смислу життя, що характеризують цінності людини та вибір нею смислу життя. „Ієрархія особистісних цінностей і смислів, з одного боку, не дає особистості розчинитись в емпіричному бутті, втратити сутнісні потенції, оскільки розвинені особистісні цінності становлять основу внутрішнього світу як виразники стабільного, інваріантного, з іншого – дає можливість існувати і діяти вільно, тобто свідомо, цілеспрямовано”[2, с.22-23].

Смисложиттєві цінності обумовлені вибором суб'єкта, які виступають одночасно детермінантою, маючи певну значимість („смысл”) для людини і функцією смислу життя, що виступає його спонукою і стрижнем. „Завдяки існуванню саме таких цінностей у людини з'являється можливість бути гнучкою у плані орієнтації на смысл життя. Тобто вони допомагають, наприклад, людині, втратившій смысл життя, заповнити виниклу пустку, захищають і наповнюють смысл життя, а з ним саму людину. Разом з тим парадоксально, але факт: ці цінності часом приховують справжній смысл життя, який може втілюватися в одній найважливішій цінності, а може бути „зітканим” з комплексу різних смисложиттєвих цінностей”[11, с.51].

Отже, „смысложиттєві цінності” як найбільш значущою складовою моральної самосвідомості особистості, що визначає її ставлення до себе, людей, суспільства і характеризує її моральні потреби в любові, добрі, свободі, справедливості, повазі гідності, їх реалізації у відповідній поведінці та роботі над собою.

Смисложиттєві цінності особистість не може отримати у готовому вигляді, а має віднайти, опираючись на свій життєвий досвід, у процесі життя, долаючи труднощі і перепони.

Смисложиттєві цінності відображають життєву концепцію, мету, а також узагальнені і усвідомлені принципи життя, які лежать у сфері ціннісного режиму життя та життєвих домагань, тобто очікувань, сподівань, вимог, які переживає особистість по відношенню до свого майбутнього, до життя.

Використання діагностувальних методів (анкетування, пілотажна бесіда, етична бесіда, дискусія, творчі завдання, аналіз малюнків)

дали змогу виявити уявлення та судження учнів про смисл життя та їхні життєві плани і перспективи.

Нас цікавило як розуміють смисл життя школярі Розуміння смислу життя дітьми виявлялося у ході етичної бесіди „Людина у пошуках смислу” й творчого завдання „Для чого живе людина” для учнів 5-6-х класів, анкетування для учнів 7-11-х класів та проведення дискусії „Чи має життя смисл?”

Проведена робота показала розуміння молодшими підлітками смислу життя через:

- *служіння моральним ідеалам* (добра (9,4%), людям (8,0%), справі миру (7,4%), захисту Вітчизни (6,1%), любові до своєї родини (4,2%));
- *отримання задоволення від життя* (подорожі (8,0%), розваги (7,8%), ігри (6,4%), задоволення матеріальних потреб (6,1%), смачна їжа (4,8%));
- *досягнення успіху* (через реалізацію здібностей (5,9%), везіння (5,5%), здобуття матеріальних благ (4,5%), перемогу у конкуренції (4,1%));
- *використання різних ресурсів для осягнення смислу життя* (пізнання і самопізнання (4,5%), розвиток власних здібностей, нахилів (4,1%), використання власного і чужого життєвого досвіду (3,7%), отримання підтримки від оточуючих (3,4%), використання інших людей у своїх цілях (2,5%)).

Попри загалом правильне розуміння смислу життя простежується тенденція до егоїстичного задоволення потреб, орієнтація на моральні цінності, прагнення використати інших людей у власних цілях, що потребує уваги батьків і педагогів та корекції виховних впливів.

Дослідження смисложиттєвих цінностей передбачало виявлення життєвих планів в учнів основної і старшої школи. Враховуючи вікові особливості школярів, з молодшими підлітками була проведена пілотажна бесіда, у ході якої розкривались такі поняття як „життєві плани”, „перспективи”, „майбутнє”, після чого дітям запропонували намалювати, як вони уявляють своє майбутнє та життєві плани. Аналіз малюнків дозволив виявити певні тенденції. Серед яких: кібернізація і роботизація усіх сфер життя і збільшення часу на власний саморозвиток особистості (32,4%), посилення протистоянь і збройних конфліктів як в Україні, так і в світі, що ставлять на перше місце не розвиток, а виживання людини (26,8%), життєва

самореалізація у творчості, професії (19,5%), подорожі та розваги (14,7%), шляхетні та героїчні вчинки (рятування людей, тварин, екології, захист Вітчизни, планети) (6,6%)

Для старших підлітків і старшокласників нами була розроблена анкета „Життєві плани”, де одним з питань було наступне: „Чи вважаєте Ви себе відповідальним за власне майбутнє?” Відповіді на поставлене запитання показали, що 23,8% старших підлітків і 32,9% старшокласників вважають себе господарями власного життя, суб'єктами від яких цілком залежить їхнє майбутнє, життєвий вибір. Переважна більшість старших підлітків (40,8%) та старшокласників (43,7%) вважають, що їхні життєві плани лише якоюсь мірою залежать від них чи їх зусиль, оскільки на заваді можуть стати різні обставини чи події, вони можуть змінитися чи трансформуватися в інші плани і цілі. Викликає занепокоєння той факт, що 27,9% старших підлітків і 19,9% старшокласників переконані, що відповідальність за їхнє майбутнє несуть батьки, які мають забезпечити їм гідне життя, що свідчить про споживацьке ставлення до життя, відсутність чітких цілей і планів на життя, залежність від позиції і думки дорослих. Також незначна частина учнів основної (8,6%) і старшої (3,5%) школи не мають планів на майбутнє, оскільки воно, на їхню думку, від них не залежить.

Виховання смисложиттєвих цінностей школярів основної і старшої школи має здійснюватися з опорою на гуманістичну етику і мораль з використанням традиційних та інноваційних форм і методів роботи.

Аналіз проблемних ситуацій зі зміною Я-ідеального (зниження рівня цілей), зміною Я-реального (ідеологізацією себе самого), самовиправданням власного небажання працювати над собою та самоудосконалення показали необхідність формування адекватної самооцінки та роботи над собою.

У використанні проблемних ситуацій у виховній роботі ми виходили з того, що „усвідомлення відомого і невідомого в ситуації, прийняття проблеми створюють стан збентеженості, психологічного дискомфорту, що і спонукає шукати вихід із створеної ситуації невизначеності, дефіциту інформації” [7, с.84].

Вирішення проблемної ситуації здійснювалось через актуалізацію знань, висунення гіпотез, після чого учні висували свої, ідеї, припущення щодо мотивів дій, вирішення проблеми, які перевірялись, що дозволяло дійти згоди та обґрунтувати рішення.

За цих умов рішення проблемної ситуації ставало етичним здобутком школярів.

У різних виховних ситуаціях педагоги використовували методи *розповіді* (ознайомлення школярів основної і старшої школи з матеріалом щодо смислу життя, смисложиттєвих цінностей, спонукальної дії), *пояснення* (розкриття сутності і значущості смисложиттєвих цінностей), *переконання* (як логічне доведення значущості смисложиттєвих цінностей з використанням необхідної аргументації без тиску, в період життєвої невизначеності, розгубленості, втрати мети чи неправильне розуміння смисложиттєвих), *умовляння* (звернений до особистості учня вплив, що ґрунтується на глибокому розумінні причинно-наслідкових зв'язків з метою упередження чи корекції небажаної поведінки), *прикладу* (орієнтація школярів на позитивні зразки реалізації смислу життя та значущості смисложиттєвих цінностей у житті людей).

Осмилення значущості смисложиттєвих цінностей школярами основної і старшої школи стало можливим за умови використання проектної діяльності.

Ми погоджуємося з положенням Є. Полата стосовно проектної діяльності, яку він характеризує як психолого-педагогчну технологію, що поєднує дослідницькі, пошукові, проблемні, творчі і самотворчі методи.

Метою проектної діяльності є осмилення, розробка проблеми, практичний результат, який можна застосувати на практиці, який є для виконавців особистісним здобутком.

Таким чином, „метод проектів – це технологія, зорієнтована не тільки на інтеграцію фактичних знань, але і на їхнє застосування та придбання нових. Для проектів завжди є важливим по-перше, рішення певної проблеми, а по-друге значущість результатів” [9, с. 163].

У роботі з дітьми використовувалися інформаційні, творчі, ігрові та практико-орієнтовані проекти з різними термінами виконання. Слід відмітити, що проекти виконувалися як одноосібно, так і мікрогрупами (двоє чоловік) та групами (5-6 чоловік).

Проектна діяльність здійснювалася у декілька етапів, представлених нижче:

1. Підготовчий етап (визначення мети і завдань проекту).
2. Планування (визначення структури, шляхів і засобів реалізації проекту).

3. Робота з інформацією (відбір та аналіз інформації).
4. Оформлення проекту та підготовка презентації.
5. Представлення проекту.
6. Оцінка проекту.
7. Аналіз та корекція проекту.

Так, запропоновані нами *інформаційні* («Документи ООН, про право кожного на самовизначення і самореалізацію», «Людина у пошуках смислу життя», «Буттєві і смисложиттєві цінності»), *творчі* («Що може людина», «До вершин свого вищого Я»), *ігрові* («Діалог епох про смисл життя», «Перепони на шляху до мети», «У пошуках духовних скарбів»), *практико-орієнтовані* («Яімоє покликання», «П'ять кроків на зустріч собі», «Щоб бути успішним») проекти формували навички самостійної і командної роботи, відповідальності, здатності визначати для себе посилену цікаву проблему, презентувати своє рішення і своє бачення, відстоювати свою точку зору, а також брати участь в обговоренні інших проектів також.

Читацька конференція є гарним способом долучення школярів до спадщини світової і української літератури шляхом осмислення художніх творів. Проблема смислу життя, мети життя є провідною у багатьох літературних творах, що посилює до них інтерес школярів основної і старшої школи, які роблять перші спроби осмислення свого місця у житті, вибору смисложиттєвих цінностей як провідних орієнтирів у житті. Обговорення літературних творів дає змогу переконатись у значущості смисложиттєвих цінностей для кожної людини, труднощах як їх вибору, так і їх реалізації, необхідності розвитку відповідних моральних якостей. Читацькі конференції проводилися раз чи двічі на рік за участі бібліотекарів та класних керівників на матеріалі одного твору або декількох творів, в залежності від поставлених задач. Проведення читацької конференції потребувало попередньої підготовки, в ході якої вивчалися уподобання школярів, підбиралися цікаві твори, які би відповідали моральним запитам школярів, готувалися презентації, з портретами авторів, книжкова виставка, дитячі малюнки за мотивами творів, твори-роздуми, читацькі щоденники. Така форма роботи допомагала школярам краще зрозуміти зміст та образи твору, дати етичну оцінку діям персонажів, їхній здатності долати протиріччя завдяки смисложиттєвим цінностям, ставити мету і визначати засоби її досягнення, а також знайти для себе моральний взірець, приклад, який би спонукав до роботи над собою. Структура

проведення читацької конференції залежала від теми і класу, але обов'язково включала читання в слух, по ролям з наступним обговоренням. Якщо у 5–6-х класах вона проводилася у вигляді бесіди з елементами інсценізації, перегляду кінофільму чи мультфільму, то в 7–9-х класах могла передбачати проектну діяльність, презентації, доповіді, повідомлення тощо.

На одній із читацьких конференцій для старшокласників було зачитано та обговорено промову Курта Воннегута до випускників Массачусетського технологічного інституту [15]. Учні також підготували повідомлення з презентацією про відомого американського письменника ХХ століття, автора книг «Бійня номер п'ять, або Хрестовий похід дітей», «Колиска для кішки», «Король і королева Всесвіту», «Утопія», «Кудлатий пес Тома Едісона», «Фантастичні винаходи», «Практичний винахід», «Продається планета» та ін.

Промова стала відомою на весь світ саме тому, що в ній автор звертається до смисложиттєвої сфери молоді, зосереджуючись на буденних та смисложиттєвих цінностях, високому і приземленому, реальному і ідеальному. Промова виражає авторське ставлення до життя та його мети і побудована у формі іронічних настанов. Обговорення показало, що дітям дуже близькі ідеї Курта Воннегута, щодо життя і вони спробували розширити її своїми порадами до себе самих, серед яких були:

- Завжди посміхайся, твоя посмішка може змінити день, а можливо і життя;
- Не впадай у відчай, якщо у тебе щось не виходить, вихід завжди є, потрібно його добре пошукати;
- Якщо тебе критикують, ти цікавий, те, що ти робиш не залишає людей байдужими. Часто наші критики є нашими самими палкими прихильниками;
- Деколи змінюються життєві обставини і те, що було важливим вчора, здається наївним сьогодні, це означає, що ми подорослішали і наші цілі змінилися;
- Будь завжди вірним собі і своїм ідеалам, втілюй свої мрії в життя;
- Бути мрійником не погано, бо мрійники рухають прогрес.

Важливою частиною виховної системи загальноосвітнього навчального закладу є гурткова робота, спрямована на розвиток

смисложиттєвої сфери школярів основної і старшої школи. Прикладом може слугувати гурток особистісного зростання, де акцент робився на розкритті моральних задатків і якостей школярів, життєвих компетентностей, необхідних для самореалізації. Велика увага приділялась формуванню позитивного ставлення до життя, готовності до змін і самозмін, умінню приймати моральне рішення, визначати життєву мету, планувати життя, обирати відповідні засоби. Різні стратегії відпрацьовувалися у ході ігрової діяльності, яка, на наш погляд, найкраще підходила для відпрацювання необхідних умінь і навичок у школярів.

Важливим напрямком гурткової роботи була допомога підліткам і старшокласникам, які переживали вікову кризу, життєву розгубленість, трансформацію чи втрату смисложиттєвих цінностей. Головною метою арт-терапевтичних занять була емоційна підтримка та гармонізація особистості. Використані нами арт-терапевтичні методики допомогли школярам краще зрозуміти себе, свої бажання, підняти рівень само сприйняття.

Ефективність використаних нами арт-терапевтичних методик полягала у свободі й самостійності учасників, які визначали міру участі у груповому процесі.

У цьому випадку педагог виступав рівноправним партнером, «фасилітатором», який не «формує» і не «коригує» особистість, а допомагає їй відкрити в собі глибинний позитивний потенціал, який міг би бути викривлений і прихований [3, с. 34].

Арт-методики передбачали зняття напруги та змагальності у групі, що досягалося завдяки використанню відповідних вправ, а також відсутності оцінок та інтерпретацій результатів творчої діяльності дітей.

Так, згідно використаної нами методики Н. Бондаря „Трояндовий куш” [3, с. 35), дітям пропонувалося уявити себе кушем троянд й дослідити власне буття у його якості.

У своїх малюнках діти мали змогу осмислити власне життя, опираючись на власний досвід, використовуючи різні елементи.

Як показав аналіз результатів робіт 16,5 % покладаються лише на себе, 18,9% готові обходитись без сторонньої допомоги, 25,9 % потребують підтримки лише у складних ситуаціях.

Частина (28,4%) прагнуть реалізувати власне призначення, як то дарувати красу, пахощі, нектар, бути корисним, піднімати настрій, дивувати, заспокоювати, вносити гармонію.

Частина (6,8%) зайняла егоцентричну позицію, що виражалось у зверхності, домінуванні над іншими квітами, не такими гарними, почутті власні переваги і значущість для господарів потреби у постійній увазі (прополюванні, поливанні, підстриганні та ін).

Ще одна група (3,5%) демонструвала залежність від різних обставин: стихії, господарів, дітей „обламали квіти“, „перестали поливати“, „замело снігом“ та страхи „боюсь морозів, засухи“, боюсь тварин, дітей тощо.

Отримані дані показали, що виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи потребує пильної уваги у різних видах діяльності, корекції та узгодженості виховних впливів для більшої ефективності.

Позитивний відгук отримав колаж „Мої життєві цілі“. Усім учасникам пропонувалось на аркуші символічно відобразити життєві цілі, використовуючи з цією метою вирізки ілюстрованих журналів та будь-які зображувальні матеріали.

Метою роботи було спонукати школярів основної і старшої школи усвідомити свою життєву перспективу, смисл життя, цілі та мрії, створити образи успіху, досягнень, стимулювати емоційну реалізацію та особистісне зростання.

Особливістю виконання роботи стало те, що у своїх коментарях колажу всі учасники уявляють своє майбутнє оптимістично: «Мое життя цікаве», «Мене всі люблять», «Я щасливий», «Я живу у справедливому суспільстві», «Україна нарешті стала правовою державою, де цінують, поважають гідність громадян».

Переважна частина школярів вважає, що швидко досягне своєї життєвої мети, принаймні за найближчих 10 років для підлітків, тоді як для старшокласників цей відрізок збільшується до 15-20 років.

Пріоритетними цілями для школярів були наступні: щасливе життя (сім'я, злагода, благополуччя, здоров'я), самореалізація (вибір життєвого шляху, життєві перспективи і плани), саморозвиток (самоосвіта, самовиховання, готовність до змін, мобільність), стосунки з іншими людьми (любов, дружба, партнерство, комунікації), ставлення (повага, турбота, захист, моральна, відповідальність).

Підводячи підсумки групової роботи, учасники арт-терапевтичних методик відзначили, що така діяльність допомогла їм відчути себе 34,2% творцями себе і власного життя, 28,4% - відчули інтерес до такої роботи, 21,2 % - усвідомили свою унікальність та унікальність своїх друзів («Мої роботи відрізняються від інших»

(Марина Ч.), «У кожного робота по-своєму цікава» (Олена Г.), «Я відкрив для себе нове у друзях» (Олег К.), 15,3% - відчуття згуртованості («Ми одна команда» (Микита Ш.), «Ми найкращі друзі» (Вадим О.), «Ми всі різні, але доповнюємо один одного» (Ірина С.), «Ми класні, ми найкращі» (Сергій М.).

Практика показала, що гурткова робота сприяла набуттю нового значущого досвіду для школярів через поглиблення самопізнання, позитивне само прийняття, гармонізацію внутрішнього світу, особистісне зростання.

Таким чином, виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної та старшої школи потребує теоретичного осмислення та методичного забезпечення виховного процесу, на основі діагностики та виявлення основних тенденцій, труднощів виховання. Перспективним вбачаємо розроблення сучасних програм та особистісно зорієнтованих технологій з виховання смисложиттєвих цінностей школярів основної і старшої школи.

References:

1. Беринда П. Леґіконъ славенорѡсскій ѡ Имень тѣхъ/ Памво Беринда. – К.: Типографии Общежителнаго Монастыра Кутейнскаго, 1653. –330 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник /Іван Дмитрович Бех. – К.:Либідь, 2008. – 848 с.
3. Бондар Н.Є. Досвід арт-терапевтичного супроводу професійної соціалізації студентів психологічних спеціальностей / Н.Є. Бондар // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. ХІХ, ч.2. – К., 2007. – С. 33-39.
4. Журба К.О. Діагностика рівнів вихованості смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи (за методикою «смисложиттєві цінності» Д.Леонтьєва)/ К.О.Журба//Гірська школа Українських Карпат. – 2016. – №14. –С.44-48.
5. Журба К.О. Методологічні засади виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи/ К.О.Журба//Гірська школа Українських Карпат.- 2015. – №12-13. – С.86-90.
6. Жучкова С.В. Смысложизненные ориентации как субъективные составляющие феномена смысла жизни/ С.В.Жучкова//Материалы международной заочной научно-практической конференции [„Актуальные вопросы педагогики и психологии”], (01 августа,2011 г.). Часть III. – Новосибирск: Изд. „ЭНСКЕ”, 2011. – С.146-149.

7. Зазвязинский В.И. Теория обучения: современная интерпретация:[учебное пособие для студентов высших учебных заведений]/ В.И.Загвязинский.- М.: Издательский центр „Академия”, 2008. – 192 с.
8. Культура української мови: Довідник / С. Я. Єрмоленко та ін.; За ред. В. М. Русанівського. – К.:Либідь, 1990. – С. 62-63
9. Полат Е.С. Метод проектов. – М.: Академия, 2010. – 184 с.
10. Пустовіт Г.П. Інтерактивні методи навчання і виховання у позашкільному навчальному закладі/Г.П.Пустовіт//Інноватика у вихованні: зб.наук.пр. Вип 2/ Упор. О.Б.Петренко, Н.М.Гринькова, Т.С.Ціпан та ін.. – Рівне:РДГУ, 2015.- С.35-48.
11. Семиков В.А. Психолого-акмеологические особенности развития смысложизненных ценностей студентов гуманитарного профиля: дис... канд. психол. наук: спец.:19.00.13 – „Психология развития, акмеология (психологические науки)"/Семиков Владимир Алексеевич. – Тамбов, 2009. –263 с.
12. Сучасний тлумачний словник української мови: 60000 слів/ За ред. В.В.Дубчинського. – Х.:ВД „Школа”,2009. – 832 с.
13. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: у 2-х т. /Константин Дмитрович Ушинський; заг.ред. В. Столетов. – К.: Радянська школа, 1983. – Т.1.: Теоретичні проблеми педагогіки/ Упор. Е. Д. Дніпров; ред. О. І. Пискунов. – 488 с.
14. Чудновский В. Э. Смысл жизни и судьба/ В.Э.Чудновский. – М.: Ось, 1997. –208 с.
15. Schmich, Mary (2008). Wear Sunscreen: A Primer for Real Life. Andrews McMeel

Transliteration of References:

1. Berynda P. (1653). Leksikon slavenofsky y Ymyen tolkovanyiye. Kyiv: Typohrafiy Obshchezhytel'noho Monastyria Kuteynskaho.
2. Bekh I. D. (2008). Vychovannya osobystosti: Pidruchnyk. Kyiv: Lybid.
3. Bondar N.Ye. (2007) Dosvid art-terapevtychnoho suprovodu profesiyanoi sotsializatsiyi studentiv psykholohichnykh spetsial'nostey. Problemy zahal'noyi ta pedahohichnoyi psykholohiyi : zb. nauk. prats' Instytutu psykholohiyi im. H.S.Kostyuka APN Ukrayiny. Za red. S.D. Maksymenka. Ch.2. S. 33-39.
4. Zhurba K.O. (2016). Diahnostyka rivniv vykhovanosti smyslozhyttyevykh tsinnostey v uchniv osnovnoyi i starshoyi shkoly (za metodykyu «Smyslozhyttyevi tsinnosti» D. Leont'yeva). Hirs'ka shkola Ukrayins'kykh Karpat. №14. S.44-48.
5. Zhurba K.O. (2015). Metodolohichni zasady vykhovannya smyslozhyttyevykh tsinnostey v uchniv osnovnoyi i starshoyi shkoly. Hirs'ka shkola Ukrayins'kykh Karpat. №12-13. S. 86-90.

6. Zhuchkova S.V. (2011). Smislozhyzninnije oryentatsyy kak sub'yektivnije sostavlyayushchye fenomena smisla zhyzny. Materyali mezhdunarodnoy zaochnoy nauchno-praktycheskoy konferentsyy: „Aktual'nye voprosy pedahohyky y psykholohyy". Chast' III. Novosybyrsk: Yzd. „ЭНСКЕ". S.146-149.
7. Zazvyazynskyy V.Y. (2008). Teoryya obuchenyya: sovremennaya interpretatsyya: Uchebnoe posobyе dlya studentov visshykh uchebnikh zavedenyy. Moskva: Yzdatel'skyy tsentr „Akademya".
8. Yermolenko S.Ya. ta in., za red. Rusanivs'koho. V. M. (1990). Kul'tura ukrayins'koyi movy: Dovidnyk / — Kyiv: Lubid. S. 62-63.
9. Polat E.S. (2010). Metod proektov. Moskva; Academia.
10. Pustovit H.P. (2015) Interaktyvni metody navchannya i vykhovannya u pozashkil'nomu navchal'nomu zakladi. Innovatyka u vykhovanni: zb.nauk.pr. Vyp 2. Rivne: RDHU, S. 35-48.
11. Semykov V.A. (2009) Pyskhologo-akmeolohycheskye osobennosty razvitiya smyslozhyznennykh tsennostey studentov humanytarnoho profilya: Dys... kand. psykhol. nauk: spets.: 19.00.13 „Pyskholohyya razvytyya, akmeolohyya (psykholohycheskye nauky).Tambov.
12. Dubchyns'ky V.V. (red.) (2009). Suchasnyy tlumachnyy slovnyk ukrayins'koyi movy: 60000 sliv. Kharkiv: Vyd. „Shkola".
13. Ushyns'kyy K. D. (1983). Vybrani pedahohichni tvory: u 2-kh t. Kyiv: Radyans'ka shkola,.
14. Chudnovskyy V.E. (1997). Smysl zhyzni i sud'ba. Moskva: Os'.
15. Schmich, Mary (2008). Wear Sunscreen: A Primer for Real Life. Andrews McMeel.

The Author

Zhurba Katerina
*Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D),
Senior Research at the Laboratory of
Civil and Moral Education of the
Institute of Educational Problems of the
National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-3854-4033>
Kyiv, Ukarine
E-mail: katjachiginceva@meta.ua
E-mail: moralandetics@ukr.net*

Abstracts

КАТЕРИНА ЖУРБА. Виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи: теоретико-практич-

ний аспект. У даній статті розглядається теоретико-практичний аспект виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи. Проаналізований зміст понятійного апарату з проблеми виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи, визначено ключові терміни «смысл», «смысл жизни», «смысл бытия», «цель бытия», «смысложиттєві цінності», узагальнено основні теоретичні положення та ідеї. Використання діагностувальних методів (анкетування, пілотажна бесіда, етична бесіда, дискусія, творчі завдання, аналіз малюнків) дали змогу виявити уявлення та судження учнів про смысл життя та їхні життєві плани і перспективи. Проведена робота показала розуміння молодшими підлітками смыслу життя через моральні ідеали, отримання задоволення від життя, досягнення успіху, використання різних ресурсів для осягнення смыслу життя. Підтверджено, що виховання смисложиттєвих цінностей школярів основної і старшої школи має здійснюватися з опорою на гуманістичну етику і мораль з використанням традиційних та інноваційних форм і методів роботи, таких як проектна і гурткова діяльність, читачькі конференції, використання проблемних ситуацій і арт-методик. Дослідження розширило уявлення про наукові уявлення щодо виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи.

Ключові слова: смысл, мета життя, смысл бытия, смисложиттєві цінності, життєві плани.

КАТЕРИНА ЖУРБА. Воспитание смысложизненных ценностей у школьников основной и старшей школы: теоретико-практический аспект. В данной статье рассматривается теоретико-практический аспект воспитания смысложизненных ценностей у школьников основной и старшей школы. Проанализировано содержание понятийного аппарата по проблеме воспитания смысложизненных ценностей у школьников основной и старшей школы, определены ключевые термины «смысл», «смысл жизни», «цель жизни», «смысложизненные ценности», обобщены основные теоретические положения и идеи. Использование диагностических методов (анкетирование, пилотажная беседа, этическая беседа, дискуссия, творческие задания, анализ рисунков) позволили выявить представления и суждения учащихся о смысле жизни и их жизненных планах и перспективах. Подтверждено, что воспитание смысложизненных ценностей школьников основной и старшей школы должно осуществляться с опорой на гуманистическую этику и мораль с исполь-

зованием традиционных и инновационных форм и методов работы, таких как проектная и кружковая деятельность, читательские конференции, использование проблемных ситуаций и арт-методик. Исследование расширило представление о научных представлениях о воспитании смысложизненных ценностей у учащихся основной и старшей школы.

Ключевые слова: смысл, цель жизни, смысл жизни, смысложизненные ценности, жизненные планы.

KATERYNA ŻURBA. **Kształtowanie znaczących wartości życiowych uczniów gimnazjów i liceów: aspekt teoretyczny i praktyczny.** Artykuł dotyczy teoretycznego i praktycznego aspektu kształtowania wartości życiowych uczniów gimnazjów i liceów. Analizowana jest treść aparatu pojęciowego dotyczącego problematyki wychowania znaczących wartości życiowych uczniów gimnazjów i liceów, zdefiniowano kluczowe terminy „sens”, „znaczenie”, „sens życia”, „cel życia”, „znaczące wartości życiowe”, uogólniono podstawowe idee i założenia teoretyczne. Zastosowanie metod diagnostycznych (kwestionariusze, pilotaż badań, wywiady etyczne, dyskusje, zadania twórcze, analiza rysunkowa) pozwoliły zidentyfikować wyobrażenia i przekonania uczniów na temat sensu życia oraz ich planów i perspektyw życiowych. Wykonane prace wykazały rozumienie przez młodszą młodzież sensu życia poprzez ideały moralne, czerpanie radości z życia, odniesienie sukcesu, korzystanie z różnych zasobów w celu zrozumienia sensu życia. Potwierdza się, że kształtowanie znaczących wartości życiowych uczniów gimnazjów i liceów powinno opierać się na etyce i moralności humanistycznej z wykorzystaniem tradycyjnych i innowacyjnych form i metod pracy, takich jak zajęcia projektowe i kółka, konferencje czytelnicze, stosowanie sytuacji problemowych i technik artystycznych. Badanie rozszerzyło pojęcie o ideach naukowych dotyczących kształtowania znaczących wartości życiowych uczniów gimnazjów i liceów.

Słowa kluczowe: sens, cel życia, sens życia, znaczące wartości życiowe, plany życiowe.